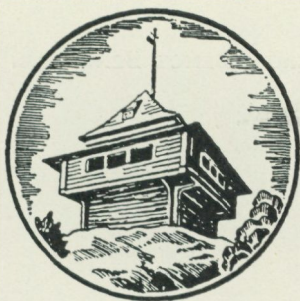

Årsavgift till Nordiska Museet.

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1955**

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1955

Redaktion:

ANDREAS LINDBLOM · GÖSTA BERG · BENGT BENGTTSSON

Redaktör: Bengt Bengtsson

Omslagsbilden: "Årsavgiften till Nordiska Museum."

Efter en akvarell av Fritz von Dardel (d. 1901). Ägare friherrinnan Martha Barnekow, Sinclairsholm.

En av Hazelius' kanslikullor kommer på besök till en medlem av Samfundet för Nordiska museets främjande (den nuvarande Skansenföreningen) för att inkassera årsavgiften. Beloppets storlek kan lämpligen — med tanke på det förändrade penningvärdet — jämföras med nuvarande avgift; se härom omslagets sista sida!

OLOV ANDERSSONS TILL SÄBY OCH CHRISTER OXEHUFWUDS JORDEBÖCKER

ETT HERRGÅRDSDOKUMENT FRÅN YNGRE VASATID

av John Granlund

Allt sedan början av 1500-talet, i mer än tre och ett halvt århundrade, har frälsegården Säby i Södra Vings socken i Västergötland gått i arv, merendels från far till son, tills den avyttrades år 1877. Vi veta, att en frälsegård i Säby år 1482 ägdes av väpnaren Anders Pedersson (Stierna), en tid häradshövding i Vedens härad. Sannolikt är det en av hans döttrar, Ingrid Andersdotter, som överfört gården i släkten Oxehufwuds besittning. Under senmedeltiden var denna frälsegård en del av Säby by, samtidigt som två andra gårdar där tillhörde det andliga frälset. Åtminstone den ena av dem innehades sedan år 1392 av Gudhems kloster. Under reformationstiden kommo båda kyrkohemmanen i händerna på Gustav Vasas tromän, och under 1500-talets andra hälft förenades de med förstnämnda frälsegård till ett säteri genom två bytestransaktioner, varom mera nedan. Byggnaderna på de forna kyrkohemmanen blevo då ödelagda och ägorna arronderade.

När eld hade utbrutit i mangården den 24 februari 1680 vittnades vid rätten hur sätesgården varit byggd. Den låg då åtskilligt närmare sjön Mogdens östra strand än nu. Mangården var genom ett porthus skild från fägården. Porthuset beskrevs som "En Portbygningh medh Torn bestående aff 3 Bodher och tre Nattstuger till ofwerbygningh". Det motsvarade alltså till sin typ porthuset vid Näs herrgård i Bjurbäcks socken, vilket ännu är bevarat (se Västgötagårdar 1932, plansch 18). Manbyggnaden "bestodh aff tvåå Sahlar, Kiök, Frustuga och 3 Camrar". Där-

med avsågs en envåningsbyggnad med parstugans grundplan, utökad med gavelkamrar och möjligen någon sidotillbyggnad (jämför byggnadsplanen från Stola i Västgötagårdar 1932). Anläggningen hade vid tiden för vådelden en ålderdomlig prägel och kan i sina huvuddrag väl avspegla utseendet under 1500-talets senare hälft. Av en anteckning i en rannsakningslängd från år 1608 (Kammararkivet, Frälse- och rusttjänstlängder, vol. 24, sid. 488) skulle man möjligen kunna sluta, att det först är vid denna tid som en ståndsmässig bebyggelse kommit till stånd. Det heter nämligen i längden att dåvarande ägaren "aff 3 sine frelses gårdar giordt sig sätegård", vilket är oriktigt, om inte "sätegård" i detta fall får syfta på bebyggelsen.

Undan denna brand, som förödde "Alle gamble och Nye Skriffter och documenter breffskrin och annat som uthi samme berörde huus fandz", räddades en jordebok, som hade upplagts vid årsskiftet 1593/94 av dåvarande ståthållaren i Kalmar, Olov Andersson [Oxehufwud]. Den hade inte fortsatts av hans son Anders Olsson utan först av sonsonen Christer Oxehufwud, som år 1651 redogör för sitt arv och eget. Tillika med en del andra minnesrika släktklenoder har denna jordebok deponerats i Nordiska museet av kapten Olof A. Oxehufwud, ättens nuvarande huvudman. Den återgives in extenso här nedan.

Minn jorda Bock

på mitth och minn kärre hustru arff och Eget uij arift hafue Effter bæggesz, uårre Salige fför aldrer medh Rätt lätth och kaffe j iorda gosz Såsom bæggesz uårre kärre barn hafue Sig till att bytta och skiffa Emellenn Effter bæggesz uårre Salige affgonn gudh alzmectig hann gifue Sinn hellige uelsinnelse och fförmere uårre barn tätta uårt Effterleffda arff them til hunnatth och gläddij till gusz frutann och her Effter osz allä Ett Euig liff amen.

anno / 1593

ttäta mitth och min hustru ckiertinn Monszdottersz bæggesz uårt Rätta arffue gosz är till Renta huar gårdh fför Sig Såsom medh min Egienn hondt her effter skriffuett Står uårre kärre barn till Enn Rättelsze att bytte och skeffte Sig Emellen tätt Slickest her Effter antäcknath huar gårdh fför Sigh som jagh bårt bytth hafuer medh Cronen osz och uårre barn til läggenhet bättring ther hosz tätt jagh igienn ffåth hafuer 94.

Mitth arff

Säby Sätte gårdh är till Rente medh Sinn lägenhet ther till är / medh Siösläth och thenn quern ther hosz är j Nårre Ström och medh hagger och utt Rymme som jagh tätt fförbättrath hafuer /

Smör	8 R
Malt	1 t[unna]
hafre	1 t[unna]
fforinn	8
daxuercke	8
gåsz	1
hönsz	2

uaddato 2 m[arker]
ffodder Nöth huart sette år
Ståle huart sette år

Anno 9 lätth jagh opbyggiia siöösläth på thenna Siddenn änn som migh till hörre under Säby sette gårdh Samt thenn quern ther hosz ligger och Renter årlig Som her Effter skriffuett Står /
Smör 1 R
daxuercke 3
quernenn är min Egienn Reskap och husz och hafuer leth them j skoxbor och norlöcka och siöösläth fför daxuercke 12

tätt andra Säby ther under ödes laddes som anners gummunszon oppå j fiordom tidh bodde och min Salligge ifar gaff uimlenne gårdh fförre / Renter årlig /

Smör	4 t
Maltt	1 t[unna]
haffre	1 t[unna]
fforrinn	8 hester
daxuercke	8
gász	1 stöcke
hönsz	2 stöcke
uadatto	2 m[arker]
ffodderNöth huar sette år	
Ståle huart sette år	

tätt tredje Säby och ödes laddes under Sätte gårdenn som Nils Ericksonn fiordom oppå bodde och jagh migh till bytte aff greffue par bra fför kiellery / Renter årlig

Smör	2 t
Maltt	$\frac{1}{2}$ t[unna]
haffre	$\frac{1}{2}$ t[unna]
fforrinn	4 hestå
daxuercke	6
gász	1 stöcke
uadatto	1 m[ark]
ffodder Nöth huart sette år	
Ståle huart sette år	

Skoboll Renter och årlig som her Eifter skreffueth Står /

Smör	4 t
Maltth	1 t[unna]
haffre	1 t[unna]
fforrinn	8 hesta
daxuercke	8
gász	1 stöcke
hönsz	2 stöcke
uadatto	2 m[arker]
Enn gill oxer j stäia huart sette år och 2 skiortelärreth och fiornöth huart sette år sex år gammell /	
ållenn ffläsk när ållenn bliffuer	

Eckenäs Sätte gårdh medh linnödh och the uell helle ther till år Renter årlig / Som her Eifter skreffueth Står och jagh fförst lätth opta och bygga anno 84 och ther Eifter anno 88 then 3 maius hölsz lammasz Synn Emellen Eckenesz och allårppa och taa bleff alt på thenne sidden gropenn dömh migh til och En tielra ligger j Enn hualu unde uedh groppen uedh thenn änddenn som åt skoghenn uetter / tät minne barnn må uettå ffins och uidare skreffueth all Rå mercke her Eifter j thenne bock / Emellen Refuäg och migh / såsom taa synt bleff

Höckåltth j kinn j Måsebo Sock j tranne-mo gielhth Renter årlig som her Eifter skreffueth Står och lätth jag fförst bygga op /

Smör	1 t
daxuercke	4
Enn koo j stäia huart Sätte år	

Min hustrus arff

Fårsedde j uestbo j ffårsedde sock och giell skall uarre Enn Minn Dotter fför Sätte gårdh och Renter årlig

Smör	8 t
Maltt	2 t[unnor]

daxuercke	10
årlig fförsz	1 daller
ysta huart år ost	18 m[arker]
uadatto	3 m[arker]
Enn galt j ållenn giell När ållen bliffuer / heller 3 t ffläsk	
j stäia Ett par ualda oxser och 2 fför Nöth setta till / lærrett 18 alner En 4 lods skee /	

giuppedall j åsz herratt j helsta Sock skall och uarre Ett mitth barnn fför Sätte gårdh och bytte jagh migh tätt till aff konning johann fför thenne Eifter skreffne gårdar j Smållandh En j törneby uedh Kalmer och En j tuinnelsö ued Calmer gaffz ther fförre fförde giuppedall och Renter årlig giuppedall /

Smör	7 t
Maltth	2 t[unnor]
fforrinn Malt	2 t[unnor]
daxuercke	10
jsta huart år ost	
Enn gász	1 stöcke
hönsz	2 stöcke
uadatto	4 m[arker]
ållenn ffläsk 2 När ållen bliffuer	
årlig fförsz huart år	
fför allå gieder som the haa årlig ffritt j Ståddia Ett par ualde oxser och 2 tiorttelärrett /	

Grimmårp j Synnerbo j liuga sock giell skall och uarre Ett mitth barn fför Sätte gårdh Eifter tätt fföll min Sallig hustru till Eifter hennesz fföräldre fför sette gårdh och är ther hosz Ett tårppa Ställe och Renter årlig /

Smör	6 t
Malt	9 skåper
daxuercke	8
jsta huart år ost	10 m[arker]
uadatto	2 m[arker]
Enn galt j ållenn giell när ållen bliffuer / heller 3 t ffläsk /	
årlig fförsz huart år	3 m[arker]
j ståddia Ett par ualde oxser Enn j fför Nöth lærrett 9 alna En 4 lodh skedh	

Höckesz Näs j alboherratt j Elliälta giell och sock skal och uarre Ett meth barnn fför sette gårdh Efer tätt och till fförna haffuer uarreth herre Sätte och Renter årlig / och ther är Enn mälle till /

Smör	4 t
Maltth	9 skåper
daxuercke	8
årlig fförsz	1 daler
uadatto	2 m[arker]
jsta årlig ost	10 m[arker]
Enn galt j ållenn giell När ållenn bliffuer / heller 3 t ffläsk / j stäia Enn ualt oxer	
En j fiornöth lærreth 10 alna och Enn 4 lodh skee	

Lycka ligger j albo herratt j uirsta Sock och Renter årlig /

Smör	2 t
fforrinn	1 t humla
daxuercke	6 1 t humla
årlig fförsz	2 m[arker]
ållenn ffläsk	1 t
jsta huart år ost	6 m[arker]
hør	2 m[arker]

j Städdia huart sätte år Enn oxo och
Ett skiorte lærretth och Ett ffor Nöth
sex år gammelt /

Sommer Sätte j synnerbo j liunga Sock
och giell Renter årlig som her Eifter
skreffuett Står /

Smör	5	☞
Malt	9	skäper
daxuercke	8	
årlig fförsz	3	m[arker]
ysta huart år ost	10	m[arker]
uadatto	2	m[arker]
En galt j ållen giel När ållen bliffuer		
heller 3 ☞ fläsk /		
j Stäia En ualdh oxo och En j ffor Nöth		
och 10 alna lærretth Enn 4 lodh skee		

Hårrenberg i Synnerbo j liuga Sock och
giell Renter årlig som her Eifter skreffuett
Står

Smör	2	☞
Malt	1	t[unna]
daxuercke	6	
årlig fförsz	2	m[arker]
jsta årlig ost	6	m[arker]
uadatto	1	m[arker]
När ållenn bliffuer flesk 1 ☞		
j stäia En oxo En koo j fforNöth och 8		
alna lærrett och ske 2 lodh		

Miärredh j Synnerbo j j liunga Sock och
giell Renter årlig som her Eifter skreffuett
Står /

Smör	5	☞
Malt	9	skäper
daxuercke	8	
årlig fförsz	3	m[arker]
uadato	2	m[arker]
jsta ost huart år	8	m[arker]
Enn galt j ållenn giel När ållen bliffuer		
heller 3 ☞ fläsk /		
j stäia En ualdh oxo och En j fforNöth		
lärretth 10 alna		

Wäcklinga j uesbo j Räfftele Sock och
giell Renter årlig / Som her Eifter skreffuet
Står

Smör	4	☞
Malth	9	skäper
daxuercke	8	
årlig fförsz	1	daler
jsta huart år ost	10	m[arker]
uadatto	2	m[arker]
j Stäia Enn ualdh oxo och En j fforNöth		
och 16 alna lærretth En ske om 4 lodh		
Enn galt j ållenn giell När ållen bliffuer		
heller 3 ☞ fläsk /		

lilla Börcke kulla j ösbo j uoxstärppa Sock
j uernemo giell bytte jagh migh till aff
konung johann ffor skosby på öllandh som
uar min hustru arff och Renter börckekolla
iag igienn ffick årlig /

Smör	1	☞
daxuercke	4	
fforrinn hester	1	t[unna] malt
hör	2	m[arker]
jsta huart år ost	6	m[arker]
fförsz årlig penn[inger]	2	m[arker]
ållenn fläsk När ållenn bliffuer Ett ☞		
j stäia huart sette år Enn giell oxo		
j ffor Nöth penn[inger]	6	m[arker]

ffallåsz ligger j össtre herratt j Näsby Sock
j dæxsedde giell Renter årlige som her
Eifter skreffuett Står

Smör	1	☞
Malt	1	t[unna]
daxuercke	4	
årlig fförsz	2	m[arker]
ållenn fläsk	2	m[arker]
jsta huar år ost	6	m[arker]
uadatto	2	m[arker]
j Stäia huart sette år Enn godh oxo		
och 8 alna lærretth och Enn koo j ffor-		
nöth / ållen fläsk När ållenn bliffuer		
1 ☞		

Ringebo ligger j kinn j uestergyllenn

Smör	2	☞
Maltth	1	t[unna]
daxuercke	6	
årlig fförsz	2	m[arker]
ysta ost	6	m[arker]
uadatto	2	m[arker]
ållenn fläsk	1	☞
j Stäia huart sette år Enn ualdh oxo j		
ffor Nöth Enn koo lærrett 9 alna /		

grannerredh j åsz herratt j helsta Sock och
giell j uestergyllenn Renter årlig bytte jagh
migh till aff konung Sigismundo ffor kistij
liggiendesz j albo herratt j uirsta Sock /
iag igienn gaff.

Smör	3	☞
Malth	1	t[unna]
haffre	1	t[unna]
daxuercke	8	
fforrinn	4	hesta
gås	1	stöcke
hönz	2	stöcke
uadato	2	m[arker]
jsta huart år ost		
årlig fförsz huart år		
ållenn fläsk När ållen bliffuer		
j Stäia huart sette år Enn giell oxo och		
ffor Nöth huart sette år / tu skiortelärrett		
och En 4 lodh skee /		

lunna gårdenn j åsz herra j helsta Sock
och giell Renter årlig som her Eifter Står
och bytte jagh migh tätt til aff konungh
johann och gaff thenne gårdh igienn min
hustrus arff benemdh glömsjö ligger j östre
herratt j smållandh /

Smör	2	☞
Malt	1	t[unna]
gås	1	
årlig hester		
daxuercke	6	
uadato	2	m[arker]
årlig fförsz	1	

Ett fforNöth huart sette år
Enn godh oxo j stäia och Ett skiorte-
lärret huart sette år
Ett ållenn fläsk När ållenn bliffuer
ysta huart år En ost

Kielckerredh j Refuäg j brundh Sock j
uestergyllenn bytte jagh migh till aff
konungh johan ffor En gårdh bene(m)ndh
Rätne min hustrus arff ligger j Rätne
Sock och by j Närunga herratt /

Smör 2 $\mathfrak{U}$
 Maltt $4\frac{1}{2}$ skep[per]
 haffre $\frac{1}{2}$ t[unna]
 florinn
 daxuercke
 uadatto 2 m[arker]
 årlig fförsz 1
 ysta huart år ost
 ålenn fläsk När ållen bliffuer
 j Ståia En gill oxo huart sette år och
 ifor Nöth huart sette år året 9 alna En
 ske 2 lodh

Siöo backa som til fförna het Nätta Kulla
 fförenn tätt iflytesz tidh tätt nu är bytte
 jagh och migh till aff konung johan gaff
 tätta min hustru arif igienn benemdt lusza

kulla liggienes j Närre Mörrer och Renter
 fförde siö backa årlig /
 Smör 1 $\mathfrak{U}$
 daxuercke
 j ståia huart sette år En koo och 8 alna
 lårretth

j boggesundh och Kalmer / Enn tonth j
 boggesundh ther til ttuå lyckår och Enn
 Eng på thenne Siddenn åenn Renter årlig /
 penn[inger] 2 daller

Enn lasz gumme oppå bor j Kalmer uedh
 uester port är tuå tomter bydh j Enn lätt
 sielff bygga när jagh uar j Calmer och
 Renter årlig ffönde tomter och husz pen-
 n[inger]

Jorde Book

Uppå dhe Godz migh Christer Oxehuffwudh till Säby efter mine Salige Föräldrar uthj
 rätt arf Skiffte tilfaldne åhro den 15 Aprilis

Anno 1651.

Westergötland, Uthi Aås Häradht, Wingz
 Sokn, Säby Sätegårdh Rentar
 Smör —: 14 $\mathfrak{U}$
 Mallth —: $2\frac{1}{2}$ T[un]n[or]
 Haffre —: $2\frac{1}{2}$ T[un]n[or]

Siöslåth Rentar

Smör —: 1 $\mathfrak{U}$

Skogz boo Rëntar

Smör —: 3 $\mathfrak{U}$
 Mallth —: $\frac{1}{2}$ T[un]n[a]
 Haffre —: $\frac{1}{2}$ T[un]n[a]
 Foringzpen[nin]g[e]r —: 3 m[arker]
 Stådia oxo —: 1 st[yck]

Ekenåas R[änta]r

Smör —: 1 $\mathfrak{U}$
 j Stådia koo huart
 sette år —: 1 st[yck]

Noord Lycke R[änta]r

Smör —: 2 $\mathfrak{U}$
 j Stådia koo huart
 siette år —: 1 st[yck]

Diupedaal i Helstad Sokn R[änta]r

Smör —: 7 $\mathfrak{U}$
 Gingerdh —: 4 T[unno]r
 Forkorn —: 7 skep[per]
 Gerdepen[nin]g[e]r —: 3 Rikzd[ale]r
 Stådia Oxar —: 2 st[ycken]
 Fåår —: 1 st[yck]
 Gåås —: 1 st[yck]
 Haffre —: 1 skep[pa]
 Hörgarn —: 2 m[ar]ker
 Wadeto —: 2 m[ar]ker
 Stedzle lerufft —: 16 allna
 Höns —: 2 st[ycken]

Granaredh Rentar

Smör —: 3 $\mathfrak{U}$
 Mallth —: 1 T[un]n[a]
 Haffre —: 1 T[un]n[a]
 Gerdepen[nin]g[e]r —: 2 Rikzd[ale]r
 foringzpen[nin]g[e]r —: 3 m[arker]
 Stådia huart siette
 år oxo —: 1 st[yck]

fodernöt huart

siette år —: 1 st[yck]
 Skiortelerufft —: 2 st[ycken]
 Och en skeedh om —: 4 lod
 Gåås —: 1 st[yck]
 dagzwerke —: 8
 Höns —: 2 st[ycken]
 Wadetoo —: 2 m[ar]ker

Lunnagården Rëntar

Smör —: 2 $\mathfrak{U}$
 Mallth —: 1 T[un]n[a]
 Gåås —: 1 st[yck]
 Åhrlige hästar —: 4 st[ycken]
 dagzwerke —: 6
 Åhrligh försell —: 1 m[ark]
 Stådia huart siette
 år oxo —: 1 st[yck]
 wadetoo —: 2 m[ar]ker
 fåår —: 1 st[yck]
 Haffre medh gåsen —: 1 skeppa

Wrångebörk R[änta]r

Smör —: 3 $\mathfrak{U}$
 Mallth —: $1\frac{1}{2}$ T[un]n[a]
 Forkorn —: 4 skep[per]
 Gerdepen[nin]g[e]r —: 2 Rikzd[ale]r
 Stådia oxo —: 1 st[yck]
 Foringzpen[nin]g[e]r —: $4\frac{1}{2}$ m[arker]
 Fodernöt —: 1 st[yck]
 Stedzle lerufft —: 8 allna
 Fåår —: 1 st[yck]
 Gåås —: 1 st[yck]
 Haffre —: 1 skep[pa]
 lijngarn —: 2 m[ar]ker

Salunda Rentar

Smör —: 4 $\mathfrak{U}$
 Mallth —: 1 T[un]n[a]
 Rogh —: $\frac{1}{2}$ T[un]n[a]
 Stådia oxo —: 1 st[yck]
 Foringzpen[nin]g[e]r —: $4\frac{1}{2}$ m[arker]
 Forkorn —: 4 skep[per]
 Gerdepen[nin]g[e]r —: 3 Rikzd[ale]r
 lerufft —: 16 allna
 Fåår —: 1 st[yck]
 Gåås —: 1 st[yck]
 Haffre —: 1 skep[pa]
 Hörgarn —: 2 m[ar]ker

Munkebergh R[änta]r

Smör	—: 4	☞
Foringzpen[nin]g[e]r	—: 4½	m[arker]
Forkorn	—: 5	skep[per]
Gerdepen[nin]g[e]r	—: 3	Rikzd[ale]r
Städia oxo	—: 1	st[yck]
lerufft	—: 16	allna
Fåår	—: 1	st[yck]
Gåås	—: 1	st[yck]
Haffre	—: 1	skep[pa]
Hörgarn	—: 2	m[ar]ker

Eekarp i Redwäg Hårdh och Timmeledh
Sochn Rántar

Smör	—: 4	☞
Mallth	—: 1½	T[un]n[a]
Städia oxo	—: 1	st[yck]
Foringzpen[nin]g[e]r	—: 4½	m[arker]
Forkorn	—: 4	skep[per]
Gerdepen[nin]g[e]r	—: 3	Riksd[ale]r
lerufft	—: 16	allna
Fåår	—: 1	st[yck]
Gåås	—: 1	st[yck]
Haffre	—: 1	skep[pa]
Hörgarn	—: 2	m[ar]ker

Torffåås Rentar

Smör	—: 1	☞
Foringzpen[nin]g[e]r	—: 12	öra
Forkorn	—: 1	skep[pa]
Gerdepen[nin]g[e]r	—: 1	daler
Städia koo	—: 1	Sylf[ue]r-mynt st[yck]

Eek Rántar

Smör	—: 3	☞
Gingerdz Mallth	—: 4½	skep[per]
Foringzpen[nin]g[e]r	—: ½	Rikzd[ale]r
Forkorn	—: 2	skep[per]
Gerdepen[nin]g[e]r	—: 2	Rikzd[ale]r
Städia oxo	—: 1	st[yck]
Fåår huat annat	—: 1	st[yck]
åhr	—: 1	st[yck]
Gåås	—: 1	st[yck]
Haffre	—: 1	skep[pa]
Hörgarn	—: 2	m[ar]ker
Stedzle lerufft	—: 8	allna

Siöbacka R[änta]r

Smör	—: 1	☞
dagzwerke	—: 1	
Städia huat siette	—: 1	st[yck]
åhr koo	—: 1	st[yck]
och lerufft	—: 8	allna

Alarp Rántar

Smör	—: 2	☞
Mallth	—: 1½	T[un]n[a]
Städia oxo	—: 1	st[yck]
Foringzpen[nin]g[e]r	—: 4½	m[arker]
Forkorn	—: 4	skep[per]
Gerdepen[nin]g[e]r	—: 3	Rikzd[ale]r
Stedzle lerufft	—: 8	allna
Fåår	—: 1	st[yck]
Gåås	—: 1	st[yck]
Haffre	—: 1	skep[pa]
Hörgarn	—: 2	m[ar]ker

Alarp ibidem R[änta]r

Smör	—: 2	☞
Städia oxo	—: 1	st[yck]

Foringzpen[nin]g[e]r —: 3 mark
Sylf[ue]r-

Forkorn	—: 2	skep[per]
Gerdepen[nin]g[e]r	—: 2	Rikzd[ale]r
Stedzle lerufft	—: 8	allna
Fåår	—: 1	st[yck]
Gåås	—: 1	st[yck]
Haffre	—: 1	skep[pa]
Hörgarn	—: 2	m[ar]ker

Kälkaredh i Bruns Soken R[änta]r

Smör	—: 2	☞
Mallth	—: 4½	skep[per]
Foringzpen[nin]g[e]r	—: 3	mark Sylf[ue]r-mynt
Forkorn	—: 2	skep[per]
Gerdepen[nin]g[e]r	—: 2	Riksd[ale]r
Städia oxo huat	—: 1	st[yck]
siette åhr	—: 1	st[yck]
Haffre åhrligh	—: ½	T[un]n[a]
Wadetoo	—: 2	m[ar]ker
Fodernöt huat	—: 1	st[yck] och en sked om
siette åhr	—: 2	lod
lerufft	—: 9	allna

Ambiörnarp i Dalum Soken ¼ heman
R[änta]r

Smör —: 1	☞ och pläga både för Langille och andra persedlar utgifua
in Summa	—: 2½ Rikzd[ale]r
och Sylfuermynt	—: 14 öra
item Forkorn	—: 1 skep[pa]
Städia koo	—: 1 st[yck]

Berg i Ballebygdh R[änta]r

Smör	—: 4	☞
Gingerdh Mallth	—: 1½	T[un]n[a]
Rogh	—: ½	T[un]n[a]
Andra persedler	—: 2	Rikzd[ale]r
inreknade för	—: 4	Rikzd[ale]r
Gerdepen[nin]g[e]r	—: 1	stykke
Stedia oxo	—: 16	Alnna
lerufft	—: 16	Alnna

Siogaredh i Redwäg Härät och Gullere
Soken Rántar

Smör	—: 3	☞
Gingerdz Mallth	—: 1	T[un]n[a]
Haffre	—: 1	T[un]n[a]
Foringzpen[nin]g[e]r	—: 3	m[arker]
Forkorn	—: 3	skepper
Gerdepen[nin]g[e]r	—: 2	Rikzd[ale]r
Städia oxo	—: 1	stykke
lerufft	—: 12	alna
Fåår	—: 1	stykke
Gåås	—: 1	stykke
Haffre med gåsen	—: 1	skäppa

Frigger åker Rántar

Smör	—: 5	☞
Mallth	—: 2	T[unno]r
Haffre	—: 2	T[unno]r
Ahrlige hästar	—: 4	st[ycken]
dagzwerke	—: 6	st[ycken]
Långförsell	—: 3	m[arker]
Städia oxo	—: 1	st[yck]
Fodernöt	—: 3	m[arker]
Gerdepen[nin]g[e]r	—: 3	Rikzd[ale]r

Ladegårdz Torp Rentar	
Smör	—: 4 $\mathfrak{F}$
Mallth	—: 1½ T[un]n[a]
foringspen[nin]g[e]r	—: 3 m[arker]
Forkorn	—: 4 skep[per]
Städia oxer	—: 1 st[yck]
Gerdepen[nin]g[e]r	—: 3 Rikzd[ale]r

Östergötland. Esspelunda en gårdh i

Fornåsa Sokn Rantar	
Spannemål	—: 6 T[unno]r
Sommarskatt	—: 2 daler
	Syl[ue]r-
	m[yn]t

Swällestad i Kudby Sokn R[änta]r	
Spannemål	—: 5 T[unno]r

Hästar 2 st[ycken]	
löper	—: 12 öra
dagzwerke 4 löper	
pen[nin]g[e]r	—:
kongz foring	—: 6 öra
för alla desse persedler löper pen[nin]g[e]r	
—3 d[ale]r om året	

Södermanlandh. Skäffwe en gård i Öknebo

Häradt och Jerna Sokn Rentar	
Span[nemå]ll	—: 7½ T[un]n[or]
Flesk årligen	—: 1 $\mathfrak{F}$
Sommarskath	—: 2 Rikzd[ale]r

Småland. Askaremale i upwidinga Häradht och Algussboda Sokn Rentar

Smör	—: 3 $\mathfrak{F}$
Mallth	—: 1 T[un]n[a]
dagzwerke	—: 8 st[ycken]
Försell	—: 2 m[arker]
kongz foring	—: 12 öra

Städia oxer	—: 1 st[yck]
Fodernöt	—: 1 st[yck]

Bredare i wessbo Häradt Rantar

Smör	—: 5 $\mathfrak{F}$
Pen[nin]g[e]r för	—: 2 Rikzd[ale]r
andra persedler	8 öra Syl-
	f[ue]rm[yn]t
Lantogzgierdhen	—: 4 Rikzd[ale]r
Städia oxer	—: 1 st[yck]
Fodernöt oxer	—: 1 st[yck]
Lijngarn	—: 2 m[ar]ker

Knijstorp i westergötlandh och Kins Häradht rantar

Smör	—: 4 $\mathfrak{F}$
Städia oxer	—: 1 st[yck]
Fodernöt oxer	—: 1 st[yck]
för andra utlagor	
årligen	—: 4 Rikzd[ale]r

Lögenåas i Smålandh i femsta Sokn en gårdh Rentar

Smör	—: 4 $\mathfrak{F}$
Pen[nin]g[e]r för	—: 4 d[ale]r Syl-
andra perseler	f[ue]rm[yn]t

Norrhult i upwidinga Häradt, Rantar

Smör	—: 3 $\mathfrak{F}$
Pen[nin]g[e]r	—: 6 m[arker]
kongz foringh	—: 12 öra
Ost	—: ½ $\mathfrak{F}$
Städia oxer	—: 1 st[yck]
Fodernöt	—: 1 st[yck]

Uthi Skeeda gårdh i Wässbo Häradt och

Bollmöödz Sokn årh migh tilfallit	
Smör	—: 1 $\mathfrak{F}$

Jordeboken består i sin helhet av 38 kvartoblad, varav ett är löst och ej utan svårighet kan förenas med de övriga. Samtliga blad äro opagerade och ha formatet 19,2 × 16,1 cm. Vattenmärket är bokstaven F med ett däröver slingrat S, som förenats upptill med en krona. Bladen äro bundna i en pärm bestående av ett pergamentblad innehållande Feria IV post Dominicam Passionis, utrivet ur ett missale med musiknoter, enligt dr Toni Schmid från 1200-talet. Pärmens utsida är målad svart. Som förstärkning eller stoppning till pärmen ha inklistrats ofalsade blad från Liturgia eller then swenske messeordningen på nytt tryckt i Stockholm Anno 1588 aff Andrea Gutterwitz, fol. xxv, xxvi och xlv, jämte några blad ur en tryckt bok med tvåspråkig text (latin och grekiska), likaledes ofalsade. Pärmen är utan tvivel samtidig med jordebokens text. Inbindningen är yrkesmässigt gjord och härstammar sannolikt från en bokbindare i Kalmar, som för att utöva sitt hantverk skaffat sig tillgång till den makulatur av samtida tryck, som ingår i pärmen.

Olov Andersson till Säby var son till Anders Bosson och gift med Kerstin Månsdotter (Stierna), som troligen var hans syssling. Arvet efter fadern var jämförelsevis ringa. Först vid arvskiftet efter hustruns föräldrar den 8 april 1578 fick hans godsinnehav den utsträckning som jordeboken visar (se G. Djurklou, Om Göran Månssons till Bolmsö jordebok, VHAH 28, sid. 15). Jordeboken är skriven omedelbart efter hustruns död i Kalmar den 16 januari 1594 för att vara ett rättesnöre för barnen vid kommande arvskifte. Under striderna mellan konung Sigismund och hertig Karl stod Olov Andersson på konungens sida. Enligt "Hertig Carls slagtarebänk (1617)" dog han i fängelse och, om detta är riktigt, sannolikt redan år 1599. I Västergötlands landskapshandling 1600: 2 står nämligen, att "S(alig) Oluff Anderssons barn till Säby bruka till Sättegårdh frelsishemman 3 uthi Wingz socken". I frälse- och rusttjänstlängden år 1601 vol. 19 i Kammararkivets serie antecknas likaledes t. ex. att gården Falåsa "har Oluf Anderss(ons) till Säby Arf(vingar)". Från och med år 1600 finna vi regelmässigt Olov Anderssons barn, respektive arvingar eller sonen Anders antecknade som ägare av hans egendom. Att Olov finnes upptagen i vissa frälse- och rusttjänstlängder ännu 1605, beror sannolikt på att dessa strängt återgiva äldre längders innehåll. Elgenstiernas uppgift att Olov Anderssons gods skulle ha konfiskerats och återgivits till barnen år 1607 torde alltså vara oriktig.

I jordeboken upptages som synes endast arvegods. Detta faktum inskärpes i jordeboken från 1593 med en ålderdomlig lagformel. Lottlistor efter en äldre tids arvskiften finnas bevarade men mig veterligt ingen lottkavle. Vilja vi in concreto föreställa oss, hur kavlen sett ut och använts, anser jag att vi få hålla fast vid att det var *en* kavle och inte flera, såsom Loccenius och Schlyter synas mena. En parallell till denna kavle är den tudelade räkningskavlen, och sådana kavlar finnas i behåll. Som lottkavle kan denna uppskäras så, att över kavlen ett märke (eventuellt vid sidan av initialer) för varje i lottningen deltagande arvtagare skäres in på så sätt, att när kavlen tudelas, halva märket förbliver på kavlen och andra halvan skäres av och delas i lika många delar som det finns arvslotter att skifta. Sedan placeras dessa märken ut på de

iordningställda lottlistorna av en oskyld person, som inte känner vare sig märkena eller innehållet i lottlistorna. Därefter får varje arvsberättigad med hjälp av kavlen identifiera sittärke. Det framgår av föreliggande jordebok, att huvudmannen till den fäderneärvda sätesgården utsågs på förhand; vidare att gårdarna vid arvskiftet grupperades kring vissa kärnor. Först efter att en sådan fast plan uppgjorts föll lottens gudsdom.

År 1651 var Christer Oxehufwud åtskilligt rikare på gods än farfadern, men han innehade ungefär hälften av dennes jordegdomar, trots att arvingarna vid de mellanliggande arvskiftena varit många.

Nedan följer en kortfattad jämförelse mellan de räntor eller, som man också säger, den avrad, som farfadern och sonsonen betingat sig av sina landbönder. Först skola vi dock skjuta in några randanteckningar.

Samtliga de i jordeboken förtecknade gårdarna ha identifierats och prickats in på kartan, s. 68. I kartans teckenförklaring återfinnas gårdarna med nutida stavning ordnade efter härad och socken. Vissa av dessa gårdar lära vi för första gången känna genom denna jordebok. Vad Säby sätesgård beträffar visar det sig, att redan Anders Bosson, Olov Anderssons far, genom byte lyckats förvärva den av de tre däri ingående gårdarna som lytt under Gudhems kloster. I gengäld hade han lämnat en gård i Skölvene socken. Den tredje gården hade Olov själv bytt till sig av Per Brahe d. ä. Möjligen var det samma gård, som 1341 donerades till Södra Vings kyrka.

Intressanta äro uppgifterna om Olov Anderssons nyodlingsverksamhet, som stod i bästa samklang med vad hans ståndsbröder i Älvsborgs län vinnlade sig om vid denna tid. Sålunda finna vi, att gården Sjöslätt i Ving nyanlagts "på denna (= östra) sidan ån" såsom ett torp och att gården Nordlycke sannolikt redan då hörde till Säby. Andra bevis på Olov Anderssons driftighet är nyodlingen av Hökhult i nuvarande Sjötofta socken samt uppodlingen av Ekenäs i nuvarande Södra Ving. Hans uttalande i jordeboken, ovan sid. 61, om Ekenäs är dock ej entydigt i sak. Det sannolika är, att han ville ha denna nya intaga räknad in under Säby sätesgård, på vars ägor den också låg. Det är emellertid också

■ **Olov Anderssons till Säby gårdar:** Västergötland, Bollebygds hd, Björketorps sn, Berg. Kinds hd, Sjötofta sn, Hökhult. Redvägs hd, Brunnns sn, Kälkared; Timmele sn, Sjöbacka; Ulricehamn. Äs hd, Hällstads sn, Djupedal; Granared; Lundagården; Södra Vings sn, Ekenäs; Nordlycke; Sjöslätt; Skogsbo; Säby 1; Säby 2; Säby 3. Småland, Allbo hd, Virestads sn, Lycket. Norra Møre hd, Kalmar. Sunnerbo hd, Södra Ljunga sn, Grimarp; Hårenberg; Mjäryd; Sommarsäte. Uppvidinge hd, Älgshults sn, Hökanäs. Västbo hd, Burserys sn, Ringebo; Forsheda sn, Forsgheda; Reitele sn, Väcklinge. Östbo hd, Våxtorps sn, Lilla Björkekulla. Östra hd, Näsby sn, Falåsa.

+ **Olov Andersson till Säby och hans far ha bytt bort:** Västergötland, Gäsene hd, Skölvne sn, Vimle. Redvägs hd, Fivlereds sn, Källeryd. Småland, Allbo hd, Virestads sn, Kistiga. Norra Møre hd, Kalmar landsförsamling, Törneby; Äby sn, "Lusakulla". Uppvidinge hd, Nottebäck sn, Tvinnesheda. Norrvidinge hd, Söraby sn, Rottne. Östra hd, Nävelsjö sn, Glömsjö. Öland, Algutsrums hd, Torslunda sn, Skogsby.

○ **Christer Oxehufvuds gårdar. De han icke ärvt av sin farfar Olov Andersson till Säby äro:** Västergötland, Frökinds hd, Kinneveds sn, Lagerstorp. Gudhems hd, Friggeråkers sn, Bredgården. Kinds hd, Dalstorps sn, Knestorp. Redvägs hd, Dalums sn, Ambjörnarp; Gullereds sn, Sjögarad; Timmele sn, Alarp; Ek; Ekarp; Torvås. Äs hd, Hällstads sn, Salunda; Vrångebjörk; Murums sn, Munkaberg. Uppvidinge hd, Algutsboda sn, Askaremåla; Nottebäcks sn, Norrhult. Västbo hd, Bolmsö sn, Skeda; Bredaryds sn, Bredaryd; Femsjö sn, Löjenäs. Östergötland, Björkekinds hd, Kudby sn, Svällestad. Bobergs hd, Fornåsa sn, Äsplunda. Södermanland, Öknebo hd, Överjärna sn, Scheve.

möjligt att han ville göra en särskild sätesgård av detta nybygge, vilken avsikt dock ej blev förverkligad.

I 1569 och 1594 års adelsprivilegier, som voro mycket fördelaktiga för godsrika adelsmän, även om dessa fått vidkännas en betydande inskränkning i sin rätt att anlägga rusttjänstfria sätesgårdar, stipulerades en graderad rusttjänst, baserad på viss del av landbogårdarnas avrad. Rusttjänsten var vederlag för frälsefriheten. Grundvalen för full rusttjänst med häst och karl i krig var en ränta på 400 mark efter synnerligen låg persedelvärdering. För västgöta- och smålandsadelns vidkommande komma allenast tre av de i räntan ingående persedlarna i fråga, nämligen smör, spannmål och fodringshästar samt dessutom kontanta penningar, när sådana förekomma (se närmare Sven A. Nilsson, *Krona och frälse i Sverige 1523—1594*, Lund 1947, sid. 48). En summering av värdet av dessa persedlar i Olov Anderssons landboräntor visar, att hans rusttjänstpliktiga avrad ej uppgick ens till hälften av nämnda 400 mark. Hans smörränta uppgick till 90 mark, spannmålen till inemot 50 mark, och de två återstående persedlarna uppgick till vida mindre. Olov Andersson, i likhet med många av hans ståndsbröder, måste dock fylla laglig rusttjänstplikt, men fann det ej fördelaktigt att leva enbart som rentier. Mera ekonomiskt lönande var att söka tjänst mot lön och så har också Olov Andersson gjort, ehuru vi veta rätt litet härom bortsett från de år då han tjänstgjorde i Kalmar.

I frälse- och rusttjänstlängderna upptagas hemman, för vilka Olov Andersson gjort rusttjänst, men som ej återfinnas i hans egen jordebok. Dem har han alltså blivit frånhänd före 1594. Ätminstone en del av dem har han innehaft som lön för tjänst eller som pant för utebliven sold. År 1586 hade han att fordra 600 daler av kronan sedan han var ryttmästare över de "smålenske ryttere". (Riksarkivet, Riksregistraturet 1586, fol. 54.) Arvegodsens efter hustru Kerstin har Olov använt att byta sig till andra gårdar för. Genom många sådana bytestransaktioner har han sökt att få sina strögods mera samlade. Någon mera avrundad helhet, om han ens eftersträfvade det, nådde han dock ej. Det är först sonen som mera medvetet samlar en god del av strögodsens något närmare Säby.

Att döma av Per Brahes *CEconomia* (sid. 110), skriven på 1580-

talet, voro adelns representativa plikter kostnadskrävande. I synnerhet att anskaffa ståndsmässiga kläder var en dyrbar affär. En anteckning av Olov Andersson ger en föreställning härom. Det heter på en lös sida i jordeboken:

tätta minne bar(n) Må uetta / anno 95 thenn 8 september Effter min bror annersz Olszonn begierrer lente jagh min söster Sessella 80 daller till att lösa sitt gosz jnn Effter honn skall giffta sig / tätta haffuer jagh j pant Enn suart sammes blommerret uidh tiortell Enn ffiollebrunn allasck jomffru tiortel medh blomeret gyllenne passe mente besath / En En huit kanteck tiortel til jomffru skårrenn besath medh suart Sammeth / En En sammesz kasiacka aff Ringe sammet Enn tuå gull huffuer Nyia och En brysduck.

Omedelbart efter "brysduck" är tillagt med annat bläck "tätt honn har igienn". Inne i texten efter ordet "pant" är skrivet "berg j ballebydh". Detta betyder, att gården Berg i Björketorps socken i Bollebygds härad lämnades som pant när Cecilia återfick sina kläder. Gården tillhörde på 1560-talet deras fader Anders Bosson (Sandbergska samlingen CC 1044). Redan år 1576 står Olov Andersson för denna gård (Kammararkivet, Frälse- och rusttjänstlängder. Vol. 22). Panten blev emellertid sedan inte inlöst utan gården kom att ingå i arvet efter Olov Andersson och innehades både av hans son (Kammararkivet, Älvsborgs lösen 1613 4: 1) och sonsonen Christer Oxehufwud. Om denna gård kapitaliseras efter 5 % (jfr Brahe a. a., sid. 54), betyder det att systemens förpantade garderob var värd inte mindre än 20 års avrad av ett hemman som senare kallades $\frac{1}{2}$ mantal. 1600-talets överflödsförordningar må ses mot denna bakgrund.

Som historiskt dokument är denna jordebok värdefull därför att den redovisar de i räntan ingående persedlarna noggrannare än vad vi finna i samtida offentliga längder. Till sin art motsvara persedlarna de gängse varor och tjänster, som åtminstone sedan 1400-talets begynnelse ingå i en s. k. gård, dvs. en skatt som ett visst antal bönder plägade förena sig om att utgöra.

Utöver de produkter, vilka såsom redan ovan omnämnts, ha legat till grund för beräkningen av rusttjänstplikten (smör, spannmål och fodring), finna vi att följande persedlar ingå i avraden, nämligen malt, dagsverken, årliga förslor, ystad ost, gås, höns och får samt spånad ("hör" och "vadato"). Vidare före-

kom "gengärd" och "foderkorn", varom mera nedan. Såsom oviss persedel ingår "galt eller ollonfläsk när ollon bliver". Slutligen hör också hit städjan eller den s. k. fästepenningen, som utgår vart sjätte år.

De produkter som ingå i räntan äro delvis bestämda av lokala förhållanden och gamla ortssedvänjor. Medan de västgötska och småländska landbobönderna giva smör som huvudränta, lämnas spannmål av dem i Östergötland och Södermanland. Av andra sammanhang veta vi att berörda landbobönder i både Västergötland och Småland vid denna tid närmast kunna karakteriseras såsom boskapsskötande bönder. Den pastoralä näringen har här i regel en viss övervikt i förhållande till sädesodlingen.

Vid en jämförelse mellan Olovs och Christers jordeböcker är räntans stabilitet först iögonenfallande. Smörräntan uppvisar samma kvantitet i båda, räntan i säd och malt likaså. Några ord till belysning av de enskilda räntepersedlarna äro kanske påkallade för att underlätta en mera detaljerad jämförelse. Sålunda observera vi att fodringen, "de årliga hästarna", som ansågs vara en besvärande tunga, i de flesta fall utbytts mot malt eller en avgift i pengar eller i ett fall mot humle. Även när fodringen år 1651 ingår i termen gengärd är den omvandlad till malt. År 1651 har endast en gård, Lundagården, kvar sina årliga hästar. Folke Dovring (De stående skatterna på jord 1400—1600, Lund 1951, sid. 93) har funnit att sådan avlösning skett i en del härad i Västergötland efter mitten av 1500-talet i den proportionen att fyra hästars fodring ett dygn om året har ersatts med en avgift av en tunna malt. Foderkorn, som endast förekommer i 1651 års jordebok, har däremot intet att göra med "årliga hästar". Foderkorn är i likhet med hästakorn en kvalitetsbestämning av mindervärdig spannmål, såsom framgår av dess förekomst i tiondelängder och andra akter. Persedeln förekommer i 1651 års jordebok på gårdar som ej utgöra dagsverken men som i flera fall kunna visas ha gjort det tidigare. Gamle Per Brahe krävde visserligen i sin *Œconomia* (sid. 63 f.) en vida mer genomgripande avlösning av dagsverken i spannmålsodling än vad foderkorn här kan anses innebära. I varje fall finna vi, att medan dagsverken redovisas för alla gårdar år 1593 och endast en gård fått dem utbytta mot ett lispund

humle, så redovisas 1651 dagsverken endast för ett mindre antal hemman, av vilka ett fått sina avlösta med penningar. De övriga hemmanen i Västergötland utge "forkorn" mätt i skäppor. Samtida och i all synnerhet en något senare tids godsägare voro tvärtom angelägna om dagsverkena. Särskilt när en landbogård genom köp, byte eller på annat sätt kom att ligga inom ett säteris rå och rör eller frihetsmil, utbyttes gärna en väsentlig del av räntan mot dagsverken och gården förvandlades olagligt till att motsvara ett dagsverkstorp. Till samma grupp som dagsverkena höra i viss mån också de i jordeboken upptagna förslorna. De äro hästdagsverken för att ombesörja transporter och dylikt. De förekomma talrikast i 1593 års jordebok, men äro redan då i de flesta fall avlösta. I 1651 års jordebok äro de sällsynta, och i de tre fall de äro förtecknade äro de avlösta med penningar.

Övriga i räntan ingående persedlar, ost, gås, höns, lin och "vadato", utgöra närmast vad man skulle kunna kalla småpersedlar. Vi finna att sådana ingå i landboräntan på kontinenten redan i karolingisk tid, i många fall ha de inte försvunnit ur legokontrakten ännu i början av vårt eget århundrade. Fjäderfä levereras i vår jordebok endast från Västergötland men icke från Småland. År 1651 tillkommer en skäppa havre såsom färdkost åt gåsen. Först i den senare jordeboken finna vi leverans av får, vilket i tidigare jordeböcker från samma trakter inte alls varit ovanligt. Om fåret i 1651 års årliga ränta i vissa fall utgör en ersättning för den ovissa räntan, "ollonfläsk", som samtidigt försvunnit ur jordeboken, är ovisst. Det har i varje fall ej skett med konsekvens.

Den mesta och tyngsta osten kommer år 1593 från smålandsgårdarna; för flertalet västgötagårdar står det endast "ysta vart år ost" utan kvantitetsuppgift. Denna lättnad bör sättas i samband med leveransen av fjäderfä berörd ovan. I räntan försvinner emellertid osten helt i 1651 års jordebok så när som på ett halvt lispund från gården Norrhult i Småland.

Av intresse är leveransen av spånaden. Endast från två gårdar levereras "hör" år 1593. I stället lämnades vanligen två marker "vadato". Gården Djupedal lämnade fyra marker vadato, som år 1651 förändrades till 2 marker vadato och 2 marker hörgarn.

Christer Oxehufwud får alltjämt nämnda år de gamla kvantiteterna vadato av de gårdar han ärvt efter farfadern, men från sina övriga egendomar får han enbart hörgarn, dvs. lingarn. Vadato betyder sannolikt "fisknotsgarn" (F. Öberg i Skara stifts kyrkliga jordebok år 1540, Stockholm 1899, sid. IV).

Det fanns en tendens hos räntetagaren att forma frälseböndernas landboränta efter de gårdar som kronan krävde. I 1593 års jordebok torde vi ock finna ränteinnehavarens krav på förslor från gården Djupedal vara en ersättning för att landbogården i fråga var delvis eller till hälften befriad från de extra pålagor till kronan, som skattebonden i gemen betalade. Är detta rätt tolkat skulle alltså sistnämnda tendens ha funnits redan före 1612 års adelsprivilegier (se E. Brännman, Frälseköpen under Gustav II Adolfs regering, Lund 1950, sid. 291). 1651 års jordebok erbjuder ett annat exempel härpå. Den s. k. landtågsgården, en krigs- eller värnsskatt som blev årlig år 1611, pålades en rad frälsebönder som landboränta under namn av gårdepenningar (H. Swenne, sid. 104 f.). Det är sannolikt att försvinnandet av en del småpersedlar i Christer Oxehufwuds jordebok står i samband med att denna penningskatt infördes.

Legotiden, eller arrendetiden, för en landbogård var sex år enligt landslagen. Vid tillträdet skulle betalas en fästepenning eller som det också hette en städja. Vid tiden för våra jordeböckers tillkomst var det inte ovanligt att en landbo till båda parter båtnad innehade frälsegården på livstid och att hans barn tog avtalet i arv. Det hade då blivit sed att städjan skulle utgå även om landbobyte inte ägde rum, och på så sätt hade städjan blivit en vart sjätte år återkommande fast utgift för landbon. På 1620-talet blev städjan en årlig tunga. I 1651 års jordebok har antecknats för sex gårdar att städjan utgick vart sjätte år; i övriga fall, där städjan och dess storlek är utsatt, har den sannolikt förvandlats till årlig. Städjan utgick vanligen i kreatur, fodernöt och lärft. Större gårdar med 6 lispunds smörränta och mera lämnade ett par oxar. Lärften utgick i alnar. En skjortlärft var åtta alnar. Från två västgötagårdar skulle härutöver lämnas en sked varje år på två resp. fyra lod till Christer Oxehufwud. Hans farfar fick även skedar från dessa båda gårdar men dessutom från sex andra.

I övrigt må jordeböckernas text tala själv. Åren 1593—1651 omspanner i vårt land en dynamisk tid. Adelns makt och rikedom understödda av statens finanspolitik nådde sin kulmen. Härav avspelas föga i de föreliggande jordeböckerna. Vore inte den omtalade räntan till vissa delar så tidsbestämd och de uppräknade gårdarna delvis belägna i nyodlingsdistrikt skulle den principiella skillnaden mellan en jorddrott från 1200-talet och en låt vara något mindre godsherre som Oxehufwud från yngre Vasatidens frälse kunna vara jämförelsevis ringa. Det är som hade man för ögonen de långsamt gående hjulen under de politiska händelsernas snabba maskineri. Synen kommer sig av den snäva sektor vi ha i blickfältet, då den endast får rymma en del av vad gamle Per Brahe kallade *œconomia*. Men denna är varken en förutsättning för eller en följd av den svenska herrgårdens materiella och andliga kultur. Den är en integrerande del. Närmast ur den synpunkten har Nordiska museet velat återgiva dessa dokument från en tid, som aldrig kan återvända, men om vilken vi kunna vinna en långt rikare kunskap.

Vinjetten återger pappersmärket i den Oxehufwudska jordeboken.